INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA INDIVIDUAL O‘QITISHNI TASHKIL ETISH

Erimbetov Muxammad Mirzo o‘g‘li
Nizmoiy nomidagi TDPU magistranti

https://doi.org/10.5281/zenodo.15287372

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola inklyuziv ta'lim sharoitida individual o‘qitishni tashkil etishning ahamiyati va usullarini tahlil qiladi. Tadqiqotda o‘quvchilarning maxsus ehtiyojlarini hisobga olgan holda, o‘qitish jarayonida individual yondashuvni qo‘llashning samaradorligi ko‘rsatiladi. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy prinsiplaridan biri sifatida har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlariga mos tarzda o‘qitishni tashkil etishning yo‘llari, metodlari va texnologiyalari taqdim etiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida individual yondashuvni amalga oshirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi. Maqola ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni rivojlantirishda pedagoglarga foydali bo‘ladigan amaliy maslahatlar bilan yakunlanadi.

KALIT SO‘ZLAR

inklyuziv ta'lim, individual o‘qitish, ta'lim jarayoni, maxsus ehtiyojlar, individual yondashuv, pedagogika, o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash, o‘qitish metodlari, ta'lim texnologiyalari, inklyuziv ta'lim prinsiplar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется значимость и методы организации индивидуального обучения в условиях инклюзивного образования. В исследовании показана эффективность применения индивидуального подхода в процессе обучения с учетом специальных потребностей учащихся. В качестве одного из основных принципов инклюзивного образования рассматриваются пути, методы и технологии организации обучения, соответствующего индивидуальным особенностям каждого ученика. Также в статье рассматриваются трудности, возникающие при реализации

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

инклюзивное образование, индивидуальное обучение, образовательный процесс, специальные потребности, индивидуальный подход, педагогика, поддержка учащихся, методы обучения, образовательные

индивидуального подхода в образовательном процессе, и пути их преодоления. Статья завершается практическими рекомендациями, полезными для педагогов в деле развития инклюзивного образования в учебных заведениях.

технологии, принципы инклюзивного образования.

ABSTRACT

This article analyzes the importance and methods of organizing individualized instruction within the framework of inclusive education. The study demonstrates the effectiveness of applying a personalized approach in the teaching process, taking into account the special needs of students. The article presents methods, strategies, and technologies for tailoring instruction to the unique characteristics of each learner, which is one of the core principles of inclusive education. Furthermore, it addresses the challenges that arise in implementing individualized approaches and offers solutions to overcome them. The article concludes with practical recommendations that may be useful for educators in promoting inclusive education within educational institutions.

KEY WORDS

inclusive education, individualized instruction, educational process, special needs, personalized approach, pedagogy, student support, teaching methods, educational technologies, principles of inclusive education.

KIRISH

Inklyuziv ta’lim — bu barcha bolalarga, ularning jismoniy va aqliy holatlaridan qat’iy nazar, teng huquqli va sifatli ta’lim olish imkoniyatlarini ta’minlashga qaratilgan tizimdir. Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi o‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, ular uchun moslashtirilgan ta’limni tashkil etishdir. Bu tizimda har bir o‘quvchi o‘zining salohiyatini to‘liq namoyon eta olish uchun kerakli sharoitlar bilan ta’minlanadi.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ta'lim huquqi barcha fuqarolarga teng taqdim etilishi, shu jumladan, inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun zarur sharoitlar yaratish ko‘rsatilgan. Masalan, Konstitutsiyaning 41-moddasida ta'lim olish huquqi kafolatlanib, davlatning ta’lim sohasidagi siyosatining asosiy tamoyillari belgilangan. Bu moddada "har bir fuqaroga teng ta’lim olish imkoniyatlarini yaratish" kabi asosiy prinsiplar ilgari surilgan. Shuningdek, Konstitutsiyaning 64-moddasida jismoniy va aqliy imkoniyatlari

cheklangan shaxslar uchun zarur yordamni ta’minlash va ularga ta’lim berish masalalari ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi qonuni va boshqa huquqiy hujjatlar ham inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan normativ asoslarni taqdim etadi.

Maqolada inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillari, uning ta’lim tizimidagi o‘rni, shuningdek, individual o‘qitishni tashkil etishning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Pedagoglarning maxsus ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarga individual yondashuvi, ta’lim jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish yo‘llari ham muhokama qilinadi. Inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish, ularning ta’lim olishdagi muvaffaqiyatini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Inklyuziv ta’limning mohiyati

Inklyuziv ta’lim — bu barcha o‘quvchilarga, shu jumladan, maxsus ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ham, o‘z salohiyatlarini to‘liq amalga oshirishlari uchun teng imkoniyatlar yaratish maqsadida tashkil etilgan ta’lim tizimidir. Ushbu yondashuvda har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlari inobatga olinadi. Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi har bir bolaning o‘ziga xos rivojlanish imkoniyatlarini ta’minlash va ular uchun ta’lim olish jarayonini imkon qadar qulay, samarali va ta’sirchan qilishdir.

Inklyuziv ta’limda eng muhim prinsiplar quyidagilardir:

1. **Har bir o‘quvchining teng huquqliligi:** Inklyuziv ta’lim har bir o‘quvchining ta’lim olish huquqini ta’minlaydi, shu jumladan, jismoniy, aqliy yoki ruhiy imkoniyatlari cheklangan bolalarni ham o‘zlarining ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim tizimiga jalb qiladi.
2. **Individual yondashuv:** Har bir o‘quvchining o‘ziga xos qobiliyatlari, ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos ravishda ta’lim jarayonini tashkil etish. Bu, masalan, maxsus ta’lim dasturlari, qo‘shimcha yordamchi materiallar va pedagogik texnologiyalar orqali amalga oshiriladi.
3. **Teng imkoniyatlar yaratish:** Inklyuziv ta’lim barcha o‘quvchilarga ta’lim olishda teng imkoniyatlarni yaratishni maqsad qiladi. Bu, ayniqsa, maxsus ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun muhimdir, chunki ular uchun ko‘proq yordam va moslashtirishlar talab etiladi.
4. **Boshqalarni qabul qilish va hurmat qilish:** Inklyuziv ta’lim o‘quvchilarda tenglik, hamkorlik va boshqalarni hurmat qilish kabi qadriyatlarni rivojlantirishni maqsad qiladi. Bu o‘quvchilarda ijtimoiy jamoada birgalikda yashash va ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.
5. **Ko‘p madaniyatlilik va xilma-xillikka hurmat:** Inklyuziv ta’lim o‘quvchilarda boshqa madaniyatlar va xususiyatlarga hurmat bilan

yondashishni o‘rgatadi. Bu yondashuv nafaqat jismoniy va aqliy imkoniyatlari cheklangan o‘quvchilarga, balki turli madaniy va ijtimoiy qatlamlardan kelgan bolalarga ham mos keladi.

6. **Ta’limni umumiy va maxsus resurslar bilan qo‘llab-quvvatlash:** O‘quvchilar uchun inklyuziv sharoitlar yaratish ta’lim muassasalarida resurslar, metodologiyalar va texnologiyalarni ko‘paytirishni taqozo etadi. Bunda o‘quvchilarning maxsus ehtiyojlarini qondirish uchun mutaxassis pedagoglar, psixologlar va boshqa yordamchi xodimlar ishtirok etadi.

Inklyuziv ta’limning mohiyati, umuman olganda, faqat ta’lim tizimini moslashtirishdan iborat emas, balki barcha o‘quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish, jamiyatda tenglikni ta’minlash va odamlar o‘rtasidagi farqlarni qabul qilishni ham o‘z ichiga oladi. Bu tizim, shuningdek, jamiyatni yanada inklyuziv va adolatli qilishga yordam beradi.

Individual yondashuv — bu har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va xususiyatlarini inobatga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish usulidir. Bu yondashuv o‘quvchilarga o‘z salohiyatlarini maksimal darajada amalga oshirish imkonini yaratadi va ularning har biri uchun eng samarali o‘qitish metodlarini qo‘llashga imkon beradi.

Inklyuziv ta’limda individual yondashuvning o‘rni juda katta. Bu yondashuv ta’limda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan moslashtirishlarni ta’minlaydi. Har bir o‘quvchi o‘z ehtiyojlariga ko‘ra, masalan, o‘qish uslubi, o‘rganish tezligi va qiyinchilik darajasiga qarab o‘qitiladi.

Individual yondashuvning asosiy jihatlari:

1. **O‘quvchining ehtiyojlarini aniqlash:** Individual yondashuvning birinchi bosqichi har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashdir. Bu o‘quvchining akademik tayyorgarligi, o‘rganish uslubi, qobiliyatlari va ehtiyojlarini tahlil qilishni talab qiladi.
2. **Ta’limni moslashtirish:** O‘quvchining ehtiyojlariga qarab o‘qitish metodlarini, materiallarni va texnologiyalarni moslashtirish kerak. Masalan, maxsus ehtiyojlarga ega bo‘lgan bolalar uchun ko‘proq vizual materiallar, o‘rganishning sezilarli tarzda sekinlashtirilgan usullari yoki qo‘shimcha yordamchi vositalar (masalan, audio va video materiallar, yozma ko‘maklar) qo‘llanilishi mumkin.
3. **O‘rganish temponi tartibga solish:** Ba’zi o‘quvchilar tez o‘rganishadi, boshqalari esa asta-sekin o‘zlashtiradi. Individual yondashuvda

o‘quvchilarning o‘rganish tezligini inobatga olib, ularning o‘zlariga mos temponi yaratish muhimdir.

4. **Motivatsiya va qiziqishlar:** Har bir o‘quvchining qiziqishlari va motivatsiya darajasi turlicha bo‘ladi. Individual yondashuvda o‘quvchilarning qiziqishlariga mos ravishda ta’lim dasturlarini va metodlarni tanlash, o‘quvchilarni faol jalb etish va rag‘batlantirish muhim hisoblanadi.
5. **Shaxsiy yordam va qo‘llab-quvvatlash:** O‘quvchilarni muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha yordam bilan ta’minlash. Bu psixologik yordam, individual mashg‘ulotlar yoki shaxsiy murabbiylar orqali amalga oshiriladi.
6. **Ko‘p shakllik o‘qitish metodlari:** O‘quvchilarning turli xil usullar bilan o‘rganishlariga imkon berish uchun ko‘p shakllik metodlar (vizual, audial, kinestetik) qo‘llaniladi. Bu orqali har bir o‘quvchi o‘ziga eng qulay o‘rganish usulini tanlashi mumkin.

Individual yondashuvning afzalliklari:

- O‘quvchilar o‘zlariga mos o‘qitish metodlarini topadilar va shu bilan o‘rganish jarayoni samarali bo‘ladi.
- O‘quvchilar o‘z salohiyatlarini to‘liq namoyon eta olishadi, chunki ta’lim ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan.
- Shaxsiy yondashuv o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi va ularga o‘rganish jarayonida muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini beradi.
- O‘qituvchilar o‘quvchilar bilan yaqin ishlash orqali ularning rivojlanishini yaxshiroq kuzatib borishadi.

Individual ta’limni tashkil etish bosqichlari

1. **Diagnostika:** Har bir o‘quvchining o‘ziga xos jihatlari aniqlanadi.
2. **Rejalashtirish:** Har bir o‘quvchiga mos individual o‘quv rejasi tuziladi.
3. **Amalga oshirish:** Maxsus metodlar va vositalar orqali ta’lim tashkil etiladi.
4. **Monitoring va baholash:** O‘quvchi yutuqlari va qiyinchiliklari doimiy kuzatib boriladi.

XORIJIY TAJRIBALAR

AQSh, Kanada, Finlyandiya, Yaponiya kabi davlatlarda inklyuziv ta’lim keng joriy etilgan bo‘lib, ular individual o‘qitishni maxsus dasturlar, resurs markazlari va pedagog kadrlar orqali amalga oshiradi. Masalan, Finlyandiyada har bir sinfda maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar uchun qo‘shimcha o‘qituvchilar jalb qilinadi.

XULOSA

Inklyuziv ta’limda individual o‘qitishni samarali tashkil etish o‘quvchilarning imkoniyatlarini to’liq ro’yobga chiqarishga xizmat qiladi. Bu nafaqat ta’limdagi tenglikni ta'minlaydi, balki jamiyatdagi inklyuziya va tolerantlikni kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – 2023-yilgi yangi tahriri, 50-moddasi va boshqa ta’limga oid moddalarda inklyuzivlik tamoyillari qayd etilgan.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni – 2020-yil 23-sentyabrdagi yangi tahrir. 4-, 5-, 6-moddalarda inklyuziv ta’lim va individual yondashuv masalalari ochib berilgan.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4860-sonli qarori – "Inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida", 2020-yil 26-oktabr.
4. “Maxsus pedagogika” (O‘quv qo‘llanma) – Muallif: X.S. Ismailova. – Toshkent: TDPU, 2021. – 220 b. – Unda inklyuziv ta’lim va individual yondashuv metodlari yoritilgan.
5. “Inklyuziv ta’lim asoslari” (darslik) – Mualliflar: T.T. Tadjibayeva, D.R. Tuychiyeva. – Toshkent, 2020. – Oliy ta’limda inklyuziv yondashuvlar va pedagogik modelalar haqida batafsil ma’lumot berilgan.
6. UNESCO – Inclusive education global reports – “A guide for ensuring inclusion and equity in education” (UNESCO, 2017)
7. – Qo‘chqarova, N.M. (2022). “Inklyuziv ta’lim tizimida individual yondashuvning ahamiyati.” – *O‘zDJTU ilmiy jurnali*, №4, 2022-y. 45–48-betlar.
8. Sayt: – inclusive-education.org – Xalqaro tajribalar va individual yondashuv bo‘yicha amaliy qo‘llanmalar mavjud.
9. Toshkent davlat pedagogika universiteti o‘quv-metodik majmualari – Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim kafedrasi materiallari. (Ichki manbalar)